

Architektura krajobrazu w ochronie dziedzictwa kulturowego wsi opolskiej

Iwona Solisz

Voivodeship
Conservator
of Monuments
in Opole

Mówiąc o architekturze krajobrazu będę przede wszystkim odnosiła się do *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.), która jest podstawowym wyznacznikiem działań dla służb konserwatorskich. Celowo pomijam tu omawianie aktów prawa międzynarodowego wiążącego Polskę, do których w pierwszej kolejności należy zaliczyć Europejską Konwencję Krajobrazową przyjętą we Florencji 20 października 2000 r. (ratyfikowana przez Polskę 24 czerwca 2004 r. – Dz. U. z 2006 r., Nr 14, poz. 98) oraz ustawy za wdrażanie i realizację, których odpowiadają odrębne organy administracji (ustawa o ochronie przyrody, prawo ochrony środowiska).

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami precyzuje pojęcie zabytku jako nieruchomości lub rzeczy ruchomej, ich części lub zespołu będącego dziełem człowieka lub związanego z jego działalnością i stanowiącego świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Do zabytków zalicza się bardzo różne obszary, zespoły i obiekty, z których uwzględniając tematykę konferencji należałoby wymienić krajobraz kulturowy, układy urbanistyczne i ruralistyczne, historyczne zespoły budowlane, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, a także otoczenia zabytków. Ustawa precy-

zuje również pojęcie krajobrazu kulturowego, którym jest przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze. W moim przekonaniu ważnym, choć rzadko stosowanym elementem ochrony jest wpis otoczenia zabytku do rejestru. Za otoczenie zabytku uznaje się teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

To, w jaki sposób poszczególne zabytki są chronione, wynika przede wszystkim z form ochrony. Formy ochrony zabytków normuje w/w *Ustawa o ochronie zabytków...*, która określa je w sposób następujący:

- wpis do rejestru zabytków – podstawowa forma polegająca na objęciu ochroną prawną zabytku, poprzez wydanie przez wojewódzkiego konserwatora zabytków decyzji administracyjnej;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego – szczególną ochroną muszą być objęte zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków oraz ich otoczenia, inne zabytki nieruchome znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków;
- utworzenie parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo tere-

nów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej;

- uznanie za pomnik historii dotyczy zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury.

W zasadzie podstawowym instrumentem ochronnym jest wpis do rejestru zabytków – pozostałe formy ochrony konserwatorskiej są w niewielkim lub wręcz w żadnym stopniu niewykorzystywane. Na Opolszczyźnie nie ma bowiem ani jednego parku kulturowego i jest tylko jeden pomnik historii – komponowany krajobraz kulturowo-przyrodniczy Góra Św. Anny (w Polsce obecnie na listę pomników historii wpisano 39 obiektów i miejsc historycznych). Wpis do rejestru jest jedyną pozostającą w dyspozycji wojewódzkiego konserwatora zabytków formą ochrony, uchwalenie planu miejscowego oraz powołanie parku kulturowego pozostaje w kompetencjach gminy, zaś pomniki historii w drodze rozporządzenia ustanawia Prezydent RP.

Najtrudniejsze do ochrony pozostają zabytki wchodzące w skład gminnych ewidencji zabytków – jest to bowiem bardzo szeroki zbiór wszystkich budynków, a także obszarów o wartościach zabytkowych, które przez wiele lat pozbawione były ochrony ze względu na brak w gminach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Co praw-

da od czerwca 2010 r. zmieniły się w tym zakresie przepisy i tego typu obiekty podlegają częściowej ochronie konserwatorskiej, m.in. poprzez obowiązek uzgadniania robót budowlanych objętych obowiązkiem uzyskania pozwolenia na budowę bądź rozbiórek z konserwatorem, niemniej w przypadku samowolnych przekształceń budynków w zasadzie brak jest możliwości prawnych umożliwiających wyegzekwowanie robót, które doprowadzą obiekt czy też obszar do właściwego stanu.

Opracowanie problematyki konserwatorskiej dotyczącej wsi opolskiej nastęrcza sporo trudności, które wynikają przede wszystkim z braku aktualnego materiału badawczego dotyczącego układów przestrzennych, jak i szczegółowej analizy budownictwa¹, który pozwoliłby określić zasoby tego dziedzictwa i je zwartościować. Na skalę problemu wskazuje statystyka dotycząca porównania ilości obszarów ruralistycznych objętych ochroną konserwatorską w postaci wpisu do rejestru w stosunku do chronionych układów urbanistycznych. Na 1025 wsi sołectkich tylko cztery zostały wpisane do rejestru (Jemielnica, Grobniki, Pilszcz, Ścinawa Nyska). Dla porównania na 35 miast – 25 układów urbanistycznych jest wpisanych do rejestru zabytków. Dodatkowo wpisy te zostały zrealizowane w latach 50. i 60. XX w., od tego czasu nie podejmowano żadnych działań ochronnych mających na celu utrzymanie historycznej zabudowy, w za-

sobach archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Opolu brak jest materiałów dotyczących wyżej wymienionych obszarów, tylko w przypadku Ścinawy powstało studium z wytycznymi konserwatorskimi. Pozostałe wsie wpisane do rejestru nie posiadają żadnych opracowań. Wpis do rejestru nie uchronił też tych wsi, za wyjątkiem Jemielnicy, przed procesem postępującego opuszczania, przekształcania i likwidowania historycznej, niezwykle bogatej i cennej zabudowy, co szczególnie dotyczy Pilszcza, który już w momencie wpisywania do rejestru był w znacznej mierze zdegradowany, a kolejne lata przyniosły dalsze straty zasobów [Solisz 2009].

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że wieś opolska różni się od pozostałych obszarów kraju. Różnice wynikają przede wszystkim ze sposobu zagospodarowania poszczególnych wsi, jak również w ukształtowanej strukturze osadnictwa jako całości funkcjonalno-przestrzennej. Charakterystyczna dla Opolszczyzny zabudowa wsi w sposób trwały, zwarty, przestrzennie uporządkowany, przy dużym stopniu wyposażenia w urządzenia komunalne oraz urządzenia obsługi ludności w zakresie oświaty, kultury, zdrowia, handlu itp. powodują, że warunki życia na wsi niewiele odbiegają od warunków miejskich, a pod niektórymi względami nawet je przewyższają [Mikołajewicz 1973]. Niestety, wieloletnie zaniedbania przyczyniły się do czę-

ściowej degradacji zasobów – głównie południowo-zachodniej Opolszczyzny², wsie opolskie nieubłagane też podlegają naturalnym przemianom i modernizacji [Solisz 2009].

Oczywiście, nie sposób chronić całość zasobów, niezbędna jest weryfikacja i wybór najcenniejszych obiektów i zespołów. Dlatego, od roku 2008 trwają prace zespołu powołanego przez Wojewodę Opolskiego, w skład którego wchodzi przedstawiciele wojewódzkiej administracji rządowej i samorządowej, Regionalnego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Opolu, muzeów opolskich oraz przedstawiciele uczelni z Wrocławia i Opola. Celem zespołu ds. zachowania dziedzictwa kulturowego wsi opolskiej jest:

1. zachowanie szczególnie cennych wiejskich wartości kulturowych: zarówno układów ruralistycznych, jak i poszczególnych zespołów czy zagród: weryfikacja zasobów, wartościowanie, wybór najefektywniejszej formy ochrony, określenie niezbędnych do wykonania działań doraźnie chroniących wartości danego układu ruralistycznego, obejmowanie ochroną prawną wytypowanych zespołów;
2. wypracowanie szczegółowych zasad ochrony wiejskiego dziedzictwa Opolszczyzny, zwłaszcza w kontekście zachowania lokalnego krajobrazu oraz regionalnego stylu form architektonicznych w formie wytycznych do:

- a) miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,
- b) programów opieki nad zabytkami;

3. wspieranie działań samorządów i lokalnych społeczności mających na celu podniesienie rangi obiektów i zespołów zabytkowych:

- a) działania na rzecz tworzenia parków kulturowych.

W ramach wyznaczonych celów przyjęto następujący program działań:

1. rozpoznanie dorobku instytucji zajmujących się problematyką,
2. zbadanie zabytkowego zasobu wsi opolskiej w terenie,
3. dokumentacja i waloryzacja tego zasobu,
4. propozycje działań ochronnych,
5. aktywizacja społeczności lokalnej, działania edukacyjne (przy wykorzystaniu działających programów odnowy wsi i Leader).

Pierwsze spotkania zespołu dotyczyły nie tyle rozpoczęcia prac nad problematyką dotyczącą dziedzictwa kulturowego wsi opolskiej, ale bardziej były platformą wymiany doświadczeń i określenia zasad współpracy pomiędzy instytucjami oraz umożliwiły usystematyzowanie różnorodnych działań realizowanych do tej pory. Na terenie województwa opolskiego podejmowane były bowiem od lat 90. XX w. próby wypracowania wytycznych do zachowania i wyeksponowania wartości kulturowych wsi. Z jednej strony powstawały materiały pomocnicze dla specjali-

stów, na przykład wydany w 1998 r. poradnik pt. *Architektoniczne kształtowanie krajobrazu ziemi opolskiej*³, z drugiej zaś rozpoczęto realizację świetnie działającego Programu Odnowy Wsi Województwa Opolskiego, poszczególne instytucje czy też uczelnie podejmowały i realizowały odrębne projekty poświęcone tej tematyce⁴. Szeroko promowana przez media jest akcja Opolski Dom, której celem jest popularyzowanie tradycyjnych form budownictwa oraz inspirowanie inwestorów szukających rozwiązań projektowych historycznymi proporcjami budowli.

Powołany zespół w pierwszej kolejności podjął prace nad weryfikacją zasobów i ich wartościowaniem; w ramach wstępnej oceny wytypowano ok. 120 wsi, posiadających zdaniem członków zespołu szczególnie cenne elementy. Dla potrzeb tej weryfikacji, została opracowana tabela zbiorcza oraz ankieta, która umożliwiła zebranie niezbędnych danych. Przygotowano formularz „Zestawienie wsi województwa opolskiego o wysokich walorach zabudowy i ukształtowania przestrzennego wymagających ochrony”, będący rozbudowanym zbiorem danych, zawierającym informacje w siedmiu zakresach tematycznych:

I. Dane ogólne:

1. Dane administracyjne.
2. Czas i geneza powstania: fundacje książęce, kościelne, możnowładcze, osady i osiedla związane z przemysłem, inne.

II. Historyczny układ przestrzenny (dotyczy układu przestrzennego wsi pod względem organizacji zabudowy i schematu ciągów komunikacyjnych, konstrukcji przestrzeni opartej na wewnętrznych osiach kompozycyjnych, czytelnych, powtarzających się schematach układu zabudowy zagrodowej, budynkach i innych obiektach tworzących pierzeje):

1. Układ przestrzenny wsi: ulicówka, owalnica, mieszany, koncentryczny, wrzecionowaty, inny.
2. Układ zabudowy: pierzeje, czytelny schemat organizacji zabudowy, wewnętrzne osie kompozycyjne i powiązania widokowe, wnętrza architektoniczne.
3. Powtarzający się schemat organizacji zabudowy poszczególnych zagród: układ budynków, położenie ogródków/warzywników.

III. Historyczne obiekty i zespoły architektoniczne (dotyczy przede wszystkim istniejącej zabudowy zagrodowej, kościołów i obiektów z nimi związanych, fragmentów miejscowości o spójnym, czytelnym układzie):

1. Budynki: pałac, dwór, klasztor, kościół, plebania, dworzec, karczma, remiza, szkoła, cmentarz, poczta, inne. Zespoły architektoniczne: zabudowa zagrodowa, folwark.
2. Zabytki przemysłowe: cegielnia, huta, młyn, browar, gorzelnia, inne.
3. Elementy małej architektury: krzyże, kapliczki, bramy, ogrodzenia, dzwony zmarłych, figury, inne.

4. Elementy infrastruktury: rodzaj nawierzchni dróg (bruk, kamień polny), stacje transformatorowe, studnie, zbiorniki p. pożarowe, inne.

IV. Elementy regionalnego stylu architektonicznego (dotyczy dominującej i/lub wyróżniającej techniki budowlanej, stosowanych materiałów, sposobu wykończenia):

1. Dominująca lub wyróżniająca technika budowlana, stosowane materiały budowlane oraz sposób wykończenia ścian: drewno, kamień, cegła, glina, tynk; pokrycie dachu: dachówka ceramiczna, łupek, gont, słoma, inne.
2. Detal i elementy uzupełniające: sztukaterie, detal snycerski, ganki, okiennice, inne.

V. Wartości przyrodnicze (dotyczy przede wszystkim roślinności komponowanej, ogrodów przydomowych, a w dalszej kolejności roślinności pojawiającej się spontanicznie (swobodnej lub „dzikiej”) oraz różnego rodzaju obiektów hydrologicznych):

1. Zieleń komponowana: układy alejowe, szpalery, parki, skwery, przedogródki.
2. Zieleń swobodna: pojedyncze drzewa, luźne nasadzenia, naturalne zadrzewienia i zarośla.
3. Obiekty hydrograficzne: jeziora, stawy, rzeki, potoki.

VI. Wartości krajobrazowe (dotyczy zewnętrznej ekspozycji układu i jego otoczenia oraz powiązań z krajobrazem zewnętrznym (np. z sąsiednimi miejscowościami):

1. Zewnętrzna ekspozycja układu: panorama wsi (dominanty, zabudowania, układ pól, łąk, miedz, ogrodzeń, inne).
2. Otwarcia widokowe na krajobraz zewnętrzny.

VII. Pozostałe:

1. Pozostałe informacje np. wpisy do rejestru, obecność form i funkcji związanych ze szczególnym użytkowaniem (np. pasieki). Obejmujące pozostałe, wcześniej niesklasyfikowane wartości i dodatkowe atrybuty (np. wpisy do rejestru zabytków, lokalne tradycje itp.).

Powyższe ujęcie pozwoliło na ustalenie zasobu kulturowego wsi w pełnym zakresie ukształtowania przestrzennego i walorów substancji materialnej, powiązań z otoczeniem i aspektów środowiskowych. W ten sposób udało się odejść od praktyki dostrzegania we wsiach jedynie pojedynczych (zabytkowych) elementów, niejako wypreparowanych z szerokiego kontekstu przestrzennego, krajobrazowego i środowiskowego.

Tak skonstruowane ankiety inwentaryzacyjne dla poszczególnych wsi zostały wypełnione przez pracowników Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, ROBiDZ w Opolu, Muzeum Wsi Opolskiej oraz innych urzędów i wolontariuszy, na podstawie wyjazdu terenowego i dokumentacji fotograficznej.

Poszczególnym elementom ustalonym i odnotowanym w formularzu przypisano określoną liczbę punktów odzwierciedlającą ich

wartość. Najwyżej punktowano historyczny układ przestrzenny, oceniany pod względem „czystości” zachowania pierwotnego układu i unikatowości (max. 5 punktów) oraz konstrukcją przestrzeni i schemat organizacji zabudowy poszczególnych zagród (5 punktów za każdy element). Elementom regionalnego stylu architektonicznego przyznawano po 3 punkty (za każdy element). Za pozostałe elementy zidentyfikowane w układzie przestrzennym przypisano po 1 punkcie (za element). Pierwotnie poszczególne układy otrzymywały punkty dodatkowe za obecność obiektów wpisanych do rejestru zabytków, jednak zniekształcały one ogólną ocenę. Ostatecznie na tym etapie zostały pominięte.

Analiza zebranych ankiet wykazała konieczność dokonania dodatkowej weryfikacji wsi poprzez objazd wszystkich miejscowości wykonany przez zespół o stałym składzie, co umożliwiło wyeliminowanie rozbieżności oceny wynikającej z faktu wykonywania jej przez różne osoby i zestawienie wyników.

Kolejną fazą badań była weryfikacja ilościowych wyników pierwszego etapu w formie jakościowej oceny wartości historycznego układu poszczególnych wsi. Skoncentrowano się przy tym na ogólnym wrażeniu, a następnie czytelności układu, cechach charakterystycznych lub typowych – w miarę możliwości określano wyróżniki. Obserwowano również stopień zachowania i przekształ-

ceń historycznych elementów, a także kierunki przekształceń.

W ten sposób na wyrażoną sumą punktów ocenę ilościową nałożono ocenę jakościową. Wsie podzielono następująco:

- o wartościach wybitnych (wyróżniających się pod względem kompletności zachowania i oryginalności ogólnego układu przestrzennego, znacznego stopnia zachowania układu zabudowań w obrębie zagród, zabudowy, detalu),
- o wartościach bardzo wysokich (znacznym stopniu czytelności i zachowania ogólnego układu przestrzennego, zabudowy, detalu),
- o wartościach wysokich (zachowany w znacznym stopniu ogólny układ przestrzenny, zabudowy zagrodowej, pojedyncze elementy),
- o wartościach dobrych (czytelny ogólny układ przestrzenny, zachowane pojedyncze obiekty architektoniczne i elementy detalu),
- o wartościach umiarkowanych (znaczące przekształcenia w obrębie układu i zabudowy).

Problem skali (wielkości obszaru), na którym zachowały się wartości godne ochrony rozwiązano, dzieląc miejscowości na trzy grupy:

- A – miejscowość z zachowanym w pełni, bądź w dużej części, historycznym układem przestrzennym;
- B – miejscowość ze spójnym/jednolitym fragmentem historycznego układu przestrzennego;

C – miejscowość z pojedynczym obiektem architektonicznym, pojedynczymi cechami i wyróżnikami.

W grupach A i B oceniana jest organizacja przestrzeni (wspólnej), organizacja w obrębie poszczególnych zagród (przeźreni prywatna), obecność obiektów o specjalnych funkcjach (kościół, folwark, młyn itp.), występujące zespołowo walory zabudowy. W grupie C natomiast honorowana jest obecność elementów nie tworzących większych układów, jednak zasługujących na wyróżnienie/podkreślenie ich istnienia (ciekawe pojedyncze budynki mieszkalne i gospodarcze, dawne typy konstrukcji, drewniane ganki, szczyty, dachy, gołębniki, kapliczki, piece, płoty itd.).

W tej fazie prac zespołu ustalono, że lista wsi o istotnych wartościach zasobu kulturowego obejmuje 108 pozycji i nadal wymaga uzupełnień [Sałyga-Rzońca 2010].

Dzięki zgromadzonemu materiałowi scharakteryzowano wartości zasobów kulturowych wsi opolskich w siedmiu kategoriach wyznaczonych jako wiodące obszary problemowe w ankietach a także określono zagrożenia dla stanu zachowania zasobu kulturowego wsi.

W zakresie układu przestrzennego poszczególnych miejscowości zachowało się wiele fragmentów o dużej czytelności. Zagrożenia pojawiają się wraz z przebudową historycznych obiektów lub budową nowych. Zanik tradycyjnych zasad kształtowania przestrzeni do-

tyczy w szczególności nowych terenów rozrastających się miejscowości. Zarówno podział terenu, jak również sposób lokalizacji zabudowy w niewielkim stopniu nawiązują do charakteru regionalnego.

Podobnie jak dawniej organizację zagrody kształtują potrzeby gospodarstwa i praktyczne ich zaspokojenie. Wraz ze zmieniającym się profilem działalności lub ze zmianami technologicznymi następuje modyfikacja zagrody. Przekształcenia związane z dostosowywaniem warsztatu pracy do nowych warunków, jako kontynuacja tradycji zazwyczaj lepiej wpisują się w kontekst historyczny wsi. Większy dysonans wywołują obiekty niepowiązane z tradycją miejsca (pozbawione związków architektonicznych i stylistycznych).

Poważny problem stanowią modernizacje zniekształcające proporcje i wzajemne relacje sąsiadujących obiektów, zacierające klasyczne podziały elewacji, eliminujące detal wskazujący na przynależność regionalną i autentyczność. Zagrożeniem są fizyczne podziały większych zagród, które powodują zniekształcenie odbioru tradycyjnego wnętrza jako całości.

Mimo istniejących, licznych przykładów prawidłowego kształtowania przestrzeni ogrodowej istnieje tendencja do eliminowania tradycyjnej roślinności. Współczesna stylistyka kształtowania przestrzeni ogrodowej wokół zabudowań wiejskich prowadzi do redukcji walorów

estetycznych pod pretekstem łatwości pielęgnacji (roślinność wieloletnia, zimozielona) oraz funkcji przestaniających.

Również działania w obrębie wiejskiej przestrzeni publicznej są ukierunkowane na zmianę jej tradycyjnego charakteru na rzecz realizacji o charakterze miejskim, zunifikowanym. Place w centrum, niegdyś tętniące „życiem” wspólnoty, służące organizowaniu targów, spotkań, zamieniane są na skwery o funkcjach jedynie estetycznych, bez infrastruktury umożliwiającej wszechstronne wykorzystanie.

W kontekście wartości krajobrazowych największą stratę stanowi likwidacja stodół oraz zanik sadów i wyraźnych podziałów pól za nimi. Problemów dostarczają nowe obiekty konkurujące z historycznymi dominantami, ustawiane w zakresie osi widokowych lub umieszczone na tle wartościowych elementów (np. maszty telekomunikacyjne, silosy, hale przemysłowe obserwowane z tras komunikacyjnych, punktów widokowych, tablice reklamowe na budynkach, ogrodzeniach, w pasie drogowym).

Dzięki prowadzonej przez wieki w sposób uporządkowany gospodarki przestrzennej na terenie województwa zachowało się wiele fragmentów typowego krajobrazu związanego z kulturą rolniczą. Realizacja nowych inwestycji powinna uwzględniać elementy i obszary wartościowe oraz w miarę możliwości je uwypuklać [Satyga-Rzońca 2010].

Na tej podstawie zostały opracowane rekomendacje dotyczące form ochrony dla wsi o wartościach wybitnych i bardzo wysokich, a także określono przykładowe zadania dla poszczególnych instytucji w zakresie podejmowanych działań.

Opolski Wojewódzki Konserwator Zabytków:

- obszarowe wpisy do rejestru zabytków,
- wnioski do mpzp,
- wnioski do programów opieki na zabytkami,
- opracowania studialne.

Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego:

- program opieki nad zabytkami województwa opolskiego,
- plan zagospodarowania przestrzennego województwa,
- upowszechnianie regionalnych form budownictwa,
- aktywizacja społeczności lokalnych.

Samorząd Gminny:

- programy opieki nad zabytkami,
- miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego,
- pomniki historii i parki kulturowe,
- współpraca ze społecznościami lokalnymi.

Instytucje naukowe:

- prace badawcze,
- opracowania studialne.

W ramach powyżej opracowanych rekomendacji trwają już określone działania, przy wsparciu konserwatora Gmina Jemielnica złożyła wniosek o wpisanie wsi wraz z zespołem pocysterskim na listę Pomni-

ków Historii, Opolski Wojewódzki Konserwator Zabytków w ramach posiadanych środków finansowych zlecił opracowanie w roku 2010 studiów historyczno-konserwatorskich dla trzech wsi: Jemielnicy, Strzelczek i Złotogłowic. Jednocześnie ze względu na zagrożenia inwestycyjne (planowane farmy wiatrowe) na obszarze gminy Paczków, na zlecenie OWKZ opracowywane jest przez Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu Studium krajobrazu kulturowego gminy Paczków.

Oprócz tego, wnioski z prac zespołu zostały ujęte w przygotowywanym obecnie planie zagospodarowania przestrzennego województwa opolskiego, a w związku z aktualizacją Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami trwa opracowywanie uwag do tego dokumentu.

OWKZ włącza się także w działania edukacyjne realizowane na rzecz wspólnot lokalnych, od kwietnia trwają szkolenia dla liderów Lokalnych Grup Działania, organizowane są również konferencje dla urzędów i instytucji oraz powstają opracowania prezentujące dziedzictwo kulturowe wsi opolskiej⁵.

Tego typu działania regionalne widoczne są już w skali województwa, m.in. dzięki zaangażowaniu i wsparciu urzędu marszałkowskiego przystosowano Zabytkową Chatę w Kielczy do funkcji szkoleniowo-edukacyjnej na rzecz mieszkańców wsi. Rozwijane są kolejne programy regionalne, do których m.in. zaliczyć można akcję „Opolska Wieś Przy-

szłości” – mającą na celu specjalizację i kooperację sieciową, której celem jest tworzenie wsi tematycznych, specjalizujących się (m.in. przedsięwzięcia kształtujące przestrzeń publiczną, budujące specyfikę wsi). W tym obszarze niezbędne jest zwrócenie uwagi właśnie na wartości kulturowe, jako te, które mogą być wyznacznikiem budowania tożsamości i specyfiki wsi.

Podsumowując należy podkreślić, że założone cele dotyczące weryfikacji zasobów udało się zrealizować, wciąż do wykonania pozostaje ogrom zadań, ale już ten etap prac zespołu zdecydowanie zmienił postrzeganie o wartościach historycznych zespołów wiejskich i skonkretyzował podejmowane działania w zakresie dziedzictwa kulturowego wsi opolskiej. Szczególnie cenne jest w tym kontekście spojrzenie na te zasoby przez pryzmat powiązań krajobrazowych całego obszaru, a nie tylko pojedynczych obiektów. Tylko takie spojrzenie może nam zagwarantować zachowanie charakterystycznych układów przestrzennych i najcenniejszych wiejskich zasobów zabytkowych Opolszczyzny.

Iwona Solisz

Opolski Wojewódzki Konserwator Zabytków
The Opole Voivodeship Conservator of
Monuments

Literatura

1. Mikołajewicz Z., 1973, *Urbanizacja wsi w województwie opolskim*, Instytut Śląski w Opolu, Opole, s. 29.

2. Sałyga-Rzońca A., Burian M., Wilczyński R., 2010, *Waloryzacja zabytkowego zasobu wsi województwa opolskiego. Cele, metody, praktyka*, Opole.

3. Solisz I., 2009, *Dziedzictwo kulturowe wsi opolskiej – problematyka konserwatorska* [w:] „Polskie krajobrazy wiejskie dawne i współczesne”, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG nr 12, Sosnowiec.

Przypisy

¹ Za wyjątkiem budownictwa drewnianego, którego zasoby i stan zachowania monitoruje Muzeum Wsi Opolskiej w Opolu – Bierkowicach.

² Jest to obszar, który szczególnie został dotknięty wymianą ludności po drugiej wojnie światowej.

³ Materiał opracowany na zlecenie Wydziału Gospodarki Przestrzennej Urzędu Wojewódzkiego w Opolu.

⁴ Między innymi projekt realizowany przez Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu w latach 2003-2005 p.n. „Dziedzictwo kulturowe w krajobrazie wsi opolskiej – metody szacowania wartości”.

⁵ M.in.: *Waloryzacja zabytkowego zasobu wsi województwa opolskiego. Cele, metody, praktyka*, opracowane przez A. Sałygę-Rzońcę, M. Burian i R. Wilczyńskiego jako podsumowanie prac zespołu, Opole 2010; wcześniej I. Solisz, 2009, *Dziedzictwo kulturowe wsi opolskiej – problematyka konserwatorska* [w:] „Polskie krajobrazy wiejskie dawne i współczesne”, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG nr 12, Sosnowiec.